

Др Марко ЈОВАНОВИЋ, LL.M.
доцент на Правном факултету Универзитета у Београду

МЕСТО ПОСЛОВАЊА ИЛИ СЕДИШТЕ? О ПРАВНОМ ЗНАЧАЈУ РАЗЛИКЕ У ПРЕВОДУ КОНВЕНЦИЈЕ УН О УГОВОРИМА О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ*

*Ако нека реч не постоји – измисли је.
Али пре тога се увери да та реч заиста не постоји.*

Шарл Бодлер

Резиме

У домаћој правној теорији више пута је истакнута неадекватност превода термина „место пословања“ из оригиналног текста Конвенције УН о уговорима о међународној продаји робе у српском (југословенском) закону о ратификацији те Конвенције. Аутор у овом раду испитује правну релевантност наведене терминолошке разлике. У том циљу најпре се објашњавају концепти седишта и места пословања а затим испитују могућности њиховог приближавања кроз евентуално тумачење појма места пословања у светлу критеријума који се користе за утврђивање места седишта. Пошто закључује да такво приближавање није могуће, аутор даље разматра однос Конвенције и закона о њеној ратификацији како би утврдио ком термину треба дати предност и закључује да би, независно од термина употребљеног у закону о ратификацији, појам места пословања требало тумачити независно од било каквих националних концепата, у складу са међународним карактером Конвенције и у светлу међународне праксе у њеној примени, како би се испунио услов једнообразности примене који сама Конвенција поставља.

Кључне речи: међународна продаја робе, Конвенција УН о уговорима о међународној продаји робе, седиште, место пословања, ратификација (потврђивање) међународних уговора.

* Рад је израђен као прилог пројекту „Идентитетски преображај Србије“ на Правном факултету Универзитета у Београду.

I Увод

Конвенцијом Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (у даљем тексту: Бечка конвенција или Конвенција)¹ створен је широко прихваћен² унификован³ правни оквир за једну од најчешће извођених трансакција међународног пословног промета – међународну продају робе. Широка прихваћеност Бечке конвенције може се, између осталог, приписати и околности да је Конвенција у доброј мери успела да премости разлике у националним концептима уговорног права и понуди правна решења која ће задовољавати потребе ефикасног одвијања међународне трговине, а не интересе појединих држава или група држава.⁴ Овај циљ Конвенција је постигла коришћењем аутономних концепата⁵ и, на општем плану, прописивањем принципа аутономног тумачења Конвенције.⁶

- 1 Конвенција је потписана на дипломатској конференцији у Бечу 11. априла 1980. године након вишегодишњег рада на припреми нацрта њеног коначног текста и анализе искустава у примени ранијих инструмената унификације међународног уговорног права. Социјалистичка Федеративна Република Југославија је била међу државама које су Конвенцију потписале одмах након усвајања коначне верзије њеног текста а ратификовала је четири године касније, 27. децембра 1984. године (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр 10-1/84 од 31. децембра 1984. године), чиме је постала једна од првих једанаест држава које су својом ратификацијом омогућиле да Конвенција ступи на снагу 1. јануара 1988. године. Влада СРЈ је 12. марта 2001. године упутила секретаријату Комисије Уједињених нација за међународно трговинско право (*UNCITRAL*) изјаву о сукцесији СРЈ Бечкој конвенцији почевши од 27. априла 1992. године, дана од када је СРЈ постала одговорна за своје међународне односе. Ажурирани подаци о тренутном статусу Конвенције доступни су на веб-страни Комисије УН за међународно трговинско право, http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG_status.html, 2.4.2016.
- 2 Закључно са 2. априлом 2016. године, Конвенција је бројала 84 државе-уговорнице међу којима су најзначајнији учесници у међународној трговини: Кина, САД, Русија, Јапан, Кореја, Бразил, Холандија, Француска, Италија... Од водећих светских трговинских сила ван система Конвенције данас остаје практично само Велика Британија.
- 3 О значају Бечке конвенције као инструмента унификације права међународне продаје робе вид. Joseph M. Lookofsky, „Loose Ends and Contorts in International Sales: Problems in the Harmonization of Private Law Rules“, *American Journal of Comparative Law*, 39/1991, 403-416; Peter Schlechtriem, „Basic Structures and General Concepts of the CISG as Models for a Harmonisation of the Law of Obligations“, *Juridica International*, vol. 10, 2005, 27-34; Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, „The CISG – Successes and Pitfalls“, *American Journal of Comparative Law*, vol. 57, 2009, 457-478; Милена Ђорђевић, „Конвенција УН о уговорима о међународној продаји робе у српском праву и пракси – искуства и перспективе“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2/2012, 256-275.
- 4 У том смислу: Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, „Introduction“, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)* (ed. Ingeborg Schwenzer), 3rd edition, Oxford, 2010, 3.
- 5 Под аутономним концептима подразумевамо коришћење института чији је садржај у систему Бечке конвенције одређен независно од садржаја који би институти истог или сличног на-

Један од аутономних концепата који Конвенција користи јесте и концепт места пословања страна у уговору о међународној продаји робе. Овај концепт се користи за одређивање поља примене Конвенције,⁷ правило о предности примене Конвенције над другим међународним споразумима који уређују исту материју,⁸ ограничење или искључење примене Конвенције или појединих њених одредаба,⁹ одређена правила о рачунању рокова,¹⁰ нека правила о одређивању места испоруке робе,¹¹ нека правила у вези са дужношћу продавца да испоручи робу слободну од сваког права или потраживања трећих лица која се заснивају на индустријској или другој интелектуалној својини а били су му у тренутку закључења уговора познати или му нису могли бити непознати, под условом да се право или потраживање заснива на индустријској или другој интелектуалној својини,¹² нека правила у вези са одређивањем места плаћања цене и повећања трошкова услед промене места пословања након закључења уговора¹³ и нека правила у вези са преласком ризика.¹⁴

Међутим, у Закону о ратификацији Конвенције који је крајем децембра 1984. године усвојила Скупштина СФРЈ,¹⁵ израз „место пословања“ (енг. *place of business*, фр. *établissement*, шп. *establecimiento*) преведен је као „седиште“, што, како ћемо касније детаљно објаснити, не одговара ни енглеском, ни француском, ни шпанском термину.¹⁶ На ову недоследност већ је указано у домаћој правној књижевности,¹⁷ а ми ћемо на овом

жива имали у националним правима. Пример за такав аутономни концепт би била битна повреда уговора (чл. 25 Конвенције) која је у систему Конвенције дефинисана тако да покрије читав низ института различитих националних уговорних права. Вид. у том смислу: P. Schlechtriem, I. Schwenzer, 11-12.

6 Принцип аутономног тумачења прописан је у чл. 7 ст. 1 Конвенције, који налаже да се приликом тумачења Конвенције води рачуна о њеном међународном карактеру и потреби да се унапреди једнообразност њене примене.

7 Чл. 1 Конвенције.

8 Чл. 90 Конвенције.

9 Чл. 12, 93(3), 94(1) и 96 Конвенције.

10 Чл. 20(2) Конвенције.

11 Чл. 31(ц) Конвенције.

12 Чл. 42(1)(б) Конвенције.

13 Чл. 57 Конвенције.

14 Чл. 69(2) Конвенције.

15 *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр 10-1/84 од 31. децембра 1984. године.

16 Конвенција предвиђа да су њени текстови на енглеском, француском, шпанском, арапском, кинеском и руском подједнако веродостојни.

17 Маја Станивуковић, „Поље примене Конвенције УН о уговорима о међународној продаји робе“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2000, 936; Радован Вукадиновић, „Територијални домаћај примене

месту покушати да утврдимо правну релевантност наведене терминологије разлике. У том циљу, најпре ћемо објаснити разлику у концептима седишта и места пословања (II) а затим размотрити однос Конвенције и закона о њеној ратификацији и покушати да утврдимо како би термин „место пословања“ требало тумачити (III).

II Седиште vs. место пословања

1. Седиште

Седиште представља елемент којим се изражава веза правног лица са одређеном територијом. Правила о одређивању седишта посебно су развијена у материји компанијског права. Међу различитим тачкама везе привредног друштва са неком територијом законодавац као релевантну за одређивање седишта прописује ону за коју сматра да на најбољи начин одражава потребан квалитет повезаности. При томе би требало имати у виду значај који седиште привредног друштва има за правни промет. Седиште, између осталог, служи за одређивање места закључења и испуњења уговора, за одређивање месне надлежности судских и управних органа у поступцима у којима учествује друштво или који се воде према друштву, за одређивање месне надлежности органа за вршење надзора над законитошћу рада привредног друштва, за испуњавање фискалних обавеза, итд.¹⁸

Треба приметити да национални прописи о одређивању места седишта привредног друштва немају задатак да изврше међународну дистрибуцију места седишта. Напротив, ови прописи су *унилатерални* и задатак им је (само) да одговоре на питање да ли неко привредно друштво, у светлу критеријума које ти прописи постављају као одлучујуће, има седиште на територији државе чијем праву дати прописи припадају или не. Питање одређивања места седишта привредног друштва различито је од питања одређивања *меродавног права* за привредна друштва (*lex societatis*).¹⁹ Сходно томе, критеријуми који се користе за утврђивање места седишта друштва не морају да се поклапају са критеријумима који се

Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2003, 431; Младен Драшкић, Маја Станивуковић, *Уговорно право међународне трговине*, Београд, 2005, 143; Владимир Павић, Милена Ђорђевић, „Примена Бечке конвенције у арбитражној пракси Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2008, 568-569; Сандра Фишер Шобот, *Право међународне продаје*, Нови Сад, 2014, 43.

18 Мирко Васиљевић, *Компанијско право*, 9. издање, Београд, 2015, 96.

19 Вид. у том смислу: Татјана Јевремовић Петровић, „Државна припадност, *lex societatis* и седиште привредног друштва“, *Правни живот*, бр. 11/2010, 155-156.

користе за одређивање меродавног права за друштво, што правила српског компанијског и међународног приватног права јасно потврђују.²⁰

У упоредном праву се разликују три приступа одређивању места седишта друштва: систем инкорпорације (који за релевантну повезницу узима место регистрације друштва), систем стварног седишта (који за релевантну повезницу узима место где друштво обавља главну делатност или одакле се управља друштвом) и систем статутарног седишта (који за релевантну повезницу узима место које је у статуту друштва означено као седиште).²¹

У упоредном праву је до недавно широко била заступљена теорија стварног седишта, чији је циљ био да онемогући изигравање закона до којег би могло да дође ако је друштво основано у једној држави а своје пословање обавља у другој.²² Међутим, у последње време, под утицајем разних фактора, ситуација се мења и теорија инкорпорације добија све већи замах.²³

2. Место пословања

Иако на неколико места користи концепт места пословања, Бечка конвенција га ни у једној својој одредби не дефинише. Теорија и пракса су зато тражиле неке смернице за одређивање значења овог појма у члану 10 Конвенције, који садржи правила за одређивање релевантног места пословања у ситуацији када страна у уговору о међународној продаји робе има више места пословања и прописује да, у случају да страна у уговору о међународној продаји робе нема место пословања, ова повезница ће се заменити уобичајеним боравиштем те стране (енг. *habitual residence*, фр. *résidence habituelle*, шп. *residencia habitual*). Још један путоказ за утврђивање значења појма места пословања налази се и у општем правилу о аутономном тумачењу појмова садржаних у Конвенцији, садржаном у члану 7 став 1 Конвенције.

20 Тако, члан 19 став 1 српског Закона о привредним друштвима (Закон о привредним друштвима – ЗПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015) као критеријум за одређивање места седишта привредног друштва узима његово стварно седиште, док је чланом 17 став 1 Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља (Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља – ЗМПП, *Службени лист СФРЈ*, бр. 43/1982, 72/1982, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/1996, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006) као примарни критеријум за одређивање националне припадности привредног друштва, тј. меродавног права за друштво, прописано место оснивања.

21 М. Васиљевић, 95-96.

22 Т. Јевремовић Петровић, 158.

23 *Ibid.*, 158-159.

Местом пословања у смислу Конвенције се тако сматра место из кога се *de facto* предузимају послови,²⁴ у коме постоји континуирана и стабилна пословна организација²⁵ стране у уговору о међународној продаји робе и које те послове може самостално да предузима.²⁶ Неки аутори чак предлажу да се смернице за тумачење појма места пословања траже у Конвенцији УН о употреби електронских средстава комуникације у међународним уговорима²⁷ која у свом члану 4(х) место пословања дефинише као било које место на коме уговорна страна има устаљено настањење (енг. *non-transitory establishment*) из кога изводи привредну делатност, искључујући привремено прибављање роба и услуга са одређене локације и која у члану 6(1) уводи обориву претпоставку да ће се местом пословања стране сматрати оно место које је та страна назначила.²⁸ Са друге стране, местом пословања се неће сматрати место на коме је закључен уговор о продаји робе²⁹ или место са којим нека од уговорних страна има само ефемерну или слабу везу, као што је изложбени или сајамски штанд.³⁰

-
- 24 John Honnold, *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, 3rd edition, The Hague, 1999, 33; Oberlandesgericht Stuttgart (Немачка), 28. фебруар 2000; Tribunale di Rimini (Италија), 26. новембар 2002; Oberster Gerichtshof (Аустрија), 10. октобар 1994; Amtsgericht Duisburg (Немачка), 13. април 2000; Tribunale di Padova (Италија), 25. фебруар 2004; Tribunale di Forli (Италија), 11. децембар 2008; Oberlandesgericht Hamm (Немачка), 2. април 2009; Loukas Mistelis, „Article 1^c, *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)* (eds. Stefan Kröll, Loukas Mistelis, Pilar Perales Viscasillas), München, 2011, 33.
- 25 Erik Jayme, „Article 1^c, *Commentary on the 1980 Vienna Sales Convention* (eds. Cesare Massimo Bianca, Michael Joachim Bonell), Milan, 1987, 30; ICC Court of Arbitration Case No. 9781 (2000); Tribunal Cantonal du Valais (Швајцарска), 19. август 2003.
- 26 Peter Schlechtriem, „Article 1^c, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)* (eds. Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer), 2nd edition, Oxford, 2005, 31.
- 27 Ова Конвенција је ступила на снагу 1. марта 2013. године. За основне податке о Конвенцији и њеном тексту вид. http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/2005Convention.html, 1.4.2016.
- 28 Camilla Baasch Andersen, Francesco Mazzotta, Bruno Zeller, *A Practitioner's Guide to the CISG*, New York, 2010, 119-120. Ипак, иако увиђамо разлоге из којих се наведени аутори опредељују да смернице за дефинисање појма места пословања траже у извору једнообразног међународног привредног права који је, баш као и Бечка конвенција, састављен под окриљем УН, изражавамо опрез у погледу прикладности оваквог аналогног тумачења, будући да Конвенција о употреби електронских средстава комуникације у међународним уговорима, са својих 7 ратификација колико је имала на дан 1. априла 2016. године, по нашем мишљењу још увек не представља довољно ауторитативан извор права.
- 29 *Ibidem*.
- 30 Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, „Article 1^c, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)* (ed. Ingeborg Schwenzer), 3rd edition, Oxford, 2010, 37.

Сходно наведеном, може се закључити да појам места пословања, поред захтева да мора да буде познат уговорним странама, који је изричито постављен самом Конвенцијом,³¹ има још два конститутивна елемента: 1) сталност или стабилност присуства и 2) постојање способности организационе јединице локализоване у месту пословања да самостално предузима послове међународне продаје робе.³² Услов сталности или стабилности присуства објашњава се потребом предвидљивости као елемента правне сигурности,³³ као и околношћу да се место пословања у систему Конвенције користи, између осталог, и за уређење питања која имплицирају постојање континуитета током трајања уговорног односа или барем неких његових фаза (нпр. одређивање места испоруке, места плаћања цене, правила о рачунању рокова).³⁴ Са друге стране, самосталност у предузимању послова не захтева постојање неке унапред одређене правне везе између главне управе компаније и неке њене организационе јединице нити је условљено постојањем правног субјективитета јединице,³⁵ већ представља питање које у сваком конкретном случају треба да се цени у светлу релевантних околности.

Дакле, речима Апелационог суда у Грацу, место пословања у систему Бечке конвенције „(...) није правнотехнички појам. Овај израз се односи на било које место са кога страна учествује у трговинским трансакцијама са трећим лицима са одређеним степеном независности. Место пословања не мора да представља епицентар пословне делатности нити да буде седиште пословне управе (...) али, са друге стране, обављање строго помоћних функција у пословању предузећа се неће сматрати довољним“.³⁶

31 Члан 1 став 2 Конвенције прописује: „Чињеница да стране имају своја места пословања у различитим државама неће се узети у обзир када год то не проистиче из уговора или ранијег пословања између страна или из обавештења које су оне дале у било које време пре или за време закључења уговора“. О значају услова познатости места пословања у систему Конвенције вид. и: Р. Вукадиновић, 430-434.

32 Stavros Brekoulakis, „Article 10“, *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)* (eds. Stefan Kröll, Loukas Mistelis, Pilar Perales Viscasillas), München, 2011, 176-179, са даљим навођењима.

33 Peter Winship, „The Scope of the Vienna Convention on International Sales Contracts“, *International Sales: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods* (eds. Nina Galston, Hans Smit), New York, 1984, 21.

34 J. Honnold, 32; S. Brekoulakis, 175.

35 P. Schlechtriem (2005), 31-32; I. Schwenzer, P. Hachem (2010), 37; L. Mistelis, 33.

36 Oberlandesgericht Graz (Аустрија), 29. јул 2004.

3. Могућност приближавања концепата – тумачење места пословања као седишта?

Иако концепти седишта и места пословања имају извесне додирне тачке, наведена објашњења једног и другог појма показују да се они ипак не поклапају у потпуности. Зато не чуди што је готово једногласно мишљење у теорији, за које се, уосталом, упориште налази у самом тексту Конвенције – принципу аутономног тумачења из члана 7 став 1, да појам места пословања за потребе примене Конвенције треба разумети независно од значења истог или сличних појмова у националним правима.³⁷ Ипак, постоје аутори који нарочиту пажњу поклањају околности да Конвенција не дефинише појам места пословања, па стога сугеришу да питање његовог тумачења треба да буде уређено (националним) правом чија меродавност произлази из примене релевантних правила међународног приватног права,³⁸ што је приступ за који се, барем теоријски, упориште може тражити у члану 7 став 2 Конвенције.³⁹ Гледиште да би појам места пословања из оригиналног текста Конвенције требало тумачити као седиште изнето је и у домаћој правној теорији.⁴⁰ Такви ставови наводе на размишљање о могућностима евентуалног приближавања концепата места пословања и седишта на тај начин што би се могло поставити питање да ли појам места пословања треба заправо тумачити у светлу критеријума за одређивање седишта, на основу члана 7 став 2 Конвенције. Сматрамо да овакав приступ није прихватљив, и то из неколико разлога.

Прво, концепт места пословања, као што смо напоменули, јавља се на неколико места у Конвенцији и управо из сврхе у коју се користи било је могуће извести неке његове карактеристике у систему Конвенције, као што су стабилност и способност за независно предузимање послова међународне трговине робом. Зато нам се не чини убедљивим мишље-

37 Christophe Bernasconi, „The Personal and Territorial Scope of the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Article 1)“, *Netherlands International Law Review*, vol. 46, 1999, 145-146; М. Станивуковић (2000), 936; Р. Вукадиновић, 430-434; I. Schwenzer, P. Hagem (2010), 37; S. Brekoulakis, 175-176.

38 Pilar Perales Viscasillas, *El Contrato de Compraventa Internacional de Mercancias*, 2001, доступно на адреси: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perales1.html>, 1.4.2016.

39 Члан 7 став 2 Конвенције прописује: „Питања која се тичу материја уређених овом конвенцијом а која нису изричито решена у њој, решаваће се према општим начелима на којима ова конвенција почива или, у одсуству тих начела, према праву меродавном на основу правила међународног приватног права“.

40 Вид. у том смислу: Владимир Стојиљковић, *Међународно привредно право*, 2. издање, 2003, Београд, 141.

ње да не постоје општа начела Конвенције на основу којих се може тумачити појам места пословања, што је, према члану 7 став 2 Конвенције, услов за прибегивање правилима међународног приватног права и, у крајњем исходу, улазак у сферу примене националног права.

Друго, правила за утврђивање места седишта једног правног субјекта не морају нужно да буду јединствено уређена у оквирима једног националног права. Наиме, треба имати у виду да се Бечка конвенција не примењује само на трансакције између привредних субјеката.⁴¹ Тако, на пример, уговор о продаји пет аутомобила који ће бити изложени као експонати у музеју старих возила, закључен између колекционара возила и музеја који намерава да их изложи у оквиру поставке за коју наплаћује улазнице, сматраће се продајом робе у смислу Бечке конвенције. Ако би се на питање одређивања седишта музеја примењивало српско право, правила за одређивање његовог седишта не би се тражила у Закону о привредним друштвима, који познаје критеријум стварног седишта, већ у Закону о култури, који садржи критеријум статутарног седишта.⁴² Све и када овакве и сличне разлике⁴³ у приступу одређивању седишта не би доводиле до практичних проблема,⁴⁴ неуједначеност критеријума би била у супротности са принципом једнообразне примене Конвенције, смањивала би предвидљивост и угрожавала би правну сигурност у међународним трговинским трансакцијама.

Треће, тумачење места пословања као седишта у правним системима који прихватају критеријум инкорпорације било би супротно идеји фактичког присуства стране у уговору о међународној продаји робе на некој територији која је, како смо показали, широко прихваћена од арбитража и судова приликом примене Бечке конвенције. Исти проблем би се десио и уколико би се стало на становиште да место пословања, барем у контексту члана 1 став 1 Конвенције, представља критеријум (тачку вези-

41 Чланом 1 став 3 Конвенције прописано је да се држављанство страна, као ни грађански или трговачки карактер страна или уговора неће узимати у обзир приликом примене Конвенције.

42 Закон о култури, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016, чл. 26 ст. 2 т. 2.

43 Тако, на пример, Закон о парничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013, 74/2013, 55/2014) у члану 40 став 2 предвиђа да је за суђење у споровима против правних лица опште месно надлежан суд на чијем подручју се налази њихово седиште, према извештају Агенције за привредне регистре. Тиме се, дакле, даје примат регистрованом седишту.

44 До практичних проблема у контексту примене Бечке конвенције би потенцијално могло да дође ако би ентитет испољавао јаке везе са различитим државама (стварно седиште у једној а регистровано у другој држави) а њихова правила за одређивање седишта била међусобно супротстављена.

вања) за одређивање *националне припадности* страна у уговору о међународној продаји робе, а меродавна правила међународног приватног права у погледу националне припадности правног лица прихватају систем инкорпорације, што би, примера ради, био случај са швајцарским⁴⁵ и српским⁴⁶ међународним приватним правом.⁴⁷

Коначно и посебно деликатно, унилатерална природа националних правила о одређивању места седишта узрокује извесна ограничења у примени тих правила у приватноправним односима са елементом иностраности. Како би свеобухватна анализа упоредноправних правила о одређивању седишта привредних друштава превазилазила обим и сврху овог рада, изнети закључак ћемо образложити из перспективе правила о одређивању места седишта садржаних у српском Закону о привредним друштвима. Закон дефинише седиште као место на територији Републике Србије из кога се управља пословањем друштва и које је као такво одређено оснивачким актом или одлуком скупштине.⁴⁸ Закон даље предвиђа да се адреса седишта привредног друштва региструје у складу са законом о регистрацији.⁴⁹ Наш закон, дакле, прихвата концепцију одређивања седишта привредног друштва према тзв. стварном седишту, и то у варијанти места управе.⁵⁰ Такође, може се закључити да наш закон полази и од претпоставке да се места стварног, статутарног и регистрованог седишта поклапају, што по правилу јесте случај за статутарно и регистровано седиште, али у пракси не мора да важи и за стварно седиште.⁵¹

Могући несклад стварног и регистрованог седишта могао би да доведе до значајних потешкоћа уколико би се за потребе примене Бечке конвенције место пословања тумачило као седиште. Ситуација у којој би се наведена потешкоћа испољила била би она у којој привредно друштво које закључује уговор о међународној продаји робе има статутарно (и регистровано) седиште у Србији, а стварно седиште у држави А која прихвата критеријум инкорпорације приликом одређивања места седишта привредног друштва. Да би се одредило место седишта таквог привред-

45 Швајцарски Закон о међународном приватном праву (1987), чл. 154.

46 ЗМПП, чл. 17 ст. 1.

47 Више о проблему утврђивања меродавног права за националну припадност правних лица вид. Маја Станивуковић, „Тачке везивања за комерцијална правна лица у међународном приватном праву“, *Правни живот*, бр. 12/2003, 433-451; Т. Јевремовић Петровић, 162-166.

48 ЗПД, чл. 19 ст. 1.

49 ЗПД, чл. 19 ст. 4.

50 М. Васиљевић, 95.

51 Татјана Јевремовић Петровић, 160.

ног друштва, потребно је испитивати испуњеност критеријума предвиђених компанијским правом државе претпостављеног седишта,⁵² што значи да ће за питање да ли друштво има седиште у Србији бити меродавно српско право, док ће за питање да ли друштво има седиште у држави А бити меродавно право државе А. У описаном случају, строго формално се не може сматрати да привредно друштво има седиште у Србији, јер примарни услов из члана 19 став 1 Закона о привредним друштвима (место стварног седишта на територији Републике Србије) није испуњен. Са друге стране, не може се сматрати ни да наведено друштво има седиште у држави А, јер му се у њој не налази регистровано седиште, што држава А узима као критеријум за одређивање места седишта.

Практичан излаз из овакве тешкоће би, из перспективе српског права, могао да се нађе у позивању на принцип поуздања у податке из регистра привредних субјеката,⁵³ што би даље за последицу имало давање „предности“ статутарном седишту над стварним. Тада би могло да се закључи да такво привредно друштво ипак има седиште на територији Републике Србије, јер би се у противном дошло до апсурдног закључка да друштво чије је стварно седиште у држави која прихвата принцип инкорпорације а регистровано седиште у држави која прихвата принцип стварног седишта у правном смислу нема седиште нигде. Ипак, могућност прибегавања овом „помоћном механизму“ по нашем мишљењу не оповргава закључак да се концепт седишта привредног друштва, барем онако како је постављен у унутрашњем праву, показује недовољно прикладним за примену у приватноправним односима са елементом иностраности.

Сматрамо да описане потешкоће јасно указују на проблеме до којих би могло да доведе коришћење тумачење концепта места пословања као седишта привредног друштва у систему Бечке конвенције. Сходно томе, намеће се закључак да је потребно одлучити се за употребу једног од наведена два концепта. Да би се одговорило на питање ком концепту треба дати предност у примени, потребно је испитати правни значај и сврху потврђивања међународних уговора у српском праву.

52 Тибор Варади, Бернадет Бордаш, Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Међународно приватно право*, 14. издање, Београд, 2012, 279.

53 ЗПД, чл. 6 ст. 1; Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре, *Службени гласник РС*, бр. 99/2011, 83/2014, чл. 3 ст. 1 т. 1.

III Место пословања или седиште? Однос Конвенције и закона о њеној ратификацији

Претходна разматрања су указала да, преводeћи појам места пословања као седиште, српски Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе садржи неадекватан термин. Ова недоследност може да буде правно значајна у најмање три врсте случајева: 1) када је једна од страна у уговору о међународној продаји робе локализована у Србији па је потребно утврдити да ли је та локализација потребног квалитета да би омогућила примену Конвенције, односно дала смисао њеним одредбама које се позивају на место пословања; 2) када су странке предвиделе да се на њихов уговор о међународној продаји робе примењује српско право (које укључује Бечку конвенцију, осим уколико стране својом вољом нису искључиле њену примену);⁵⁴ и 3) када се спор из уговора о међународној продаји робе решава пред судовима Републике Србије. Да ли ће, дакле, у наведеним случајевима бити меродаван термин употребљен у Конвенцији или термин коришћен у Закону о ратификацији, односно да ли ће се примењивати Конвенција као део међународног права или домаћи закон о њеној ратификацији?

Од опредељивања за један или други акт зависи много практичних питања, јер осим потенцијалних неподударности у тексту, међународни уговор и закон о његовој ратификацији имају и друге значајне разлике као што је, примера ради, тренутак ступања на снагу.⁵⁵ Пракса српских судова, па чак и Уставног,⁵⁶ показује да понекад долази до мешања међународног уговора и закона о његовој ратификацији, што додатно намеће потребу разматрања изложене дилеме. У том циљу, потребно је анализирати појам и значај ратификације међународног уговора.

54 О овом виду примене Бечке конвенције вид. М. Станивуковић (2000), 931-934; М. Драшкић, М. Станивуковић, 133-148; Р. Вукадиновић, 427-440; В. Павић, М. Ђорђевић, 568-578; Т. Вараци, Б. Бордаш, Г. Кнежевић, В. Павић, 417-418; Марко Јовановић, „Примена Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе када правила међународног приватног права упуте на примену права државе-уговорнице“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2014, 170-186.

55 У српском праву закон о ратификацији међународног споразума, као и сваки други закон, по правилу ступа на снагу у општем року од осам дана од дана објављивања у службеном гласилу, док међународни уговор ступа на снагу онда када је то предвиђено према одредбама самог уговора и у складу са општеприхваћеним правилима међународног права кодификованим у члану 24 Конвенције о међународном уговорном праву из 1969. године.

56 Тако, на пример, у контексту Споразума о питањима сукцесије вид. одлуку Уставног суда Србије у предмету Уж-2758/2012 од 19. фебруара 2015. године, где Суд на неколико места меша Споразум о питањима сукцесије и Закон о његовом потврђивању.

Појам ратификације у међународном праву има неколико значења,⁵⁷ која су се током историје мењала.⁵⁸ Данас, у смислу међународног права, ратификација представља акт којим држава изражава сагласност да буде обавезана међународним уговором.⁵⁹ Сагласност се изражава ратификацијом онда када то произлази из одредаба самог међународног уговора, када се из других околности може закључити да су државе које су преговарале о међународном уговору предвиделе да уговор подлеже ратификацији, када је представник државе потписао уговор под резервом ратификације и када намера државе да уговор подвргне ратификацији произлази из пуномоћја њеног представника или је на други начин била изражена током преговора.⁶⁰ У смислу унутрашњег права, под ратификацијом (потврђивањем) међународног уговора подразумева се акт којим се надлежни државни орган саглашава са садржајем међународног уговора и одобрава га, чиме ствара правну могућност да пристанак државе на обавезивање буде изражен на међународном плану.⁶¹ У српском праву ратификацији подлежу међународни уговори војне, политичке и економске природе, уговори којима се стварају финансијске обавезе за Републику Србију, уговори који захтевају доношење нових или измену важећих закона и уговори којима се одступа од постојећих законских решења.⁶²

Из наведеног произлази да су „унутрашња“ и „међународна“ ратификација у блиској вези: ратификација у смислу домаћег права представља унутрашњи механизам који по правилу претходи изражавању међународноправно релевантне сагласности на везаност неким међународним уговором и омогућава да до тог изражавања сагласности дође. Сходно томе, намеће се закључак да ступањем на снагу закона о ратификацији међународног уговора настаје обавеза за надлежне државне органе да предузму потребне мере и кораке како би на предвиђени начин изразили сагласност државе на обавезивање међународним уговором. Ступање на снагу закона о ратификацији, према томе, не значи и ступање на снагу међународног уговора који је тим законом ратификован. Ово је, уосталом, и експлицитно речено у српском Закону о закључивању и извршава-

57 У теорији се разликују најмање четири значења појма ратификације. Вид. у том смислу: Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, 4. издање, Београд, 2010, 424, са даљим упућивањима.

58 Malcolm Evans, *International Law*, 4th edition, Oxford, 2014, 172.

59 Конвенција о међународном уговорном праву из 1969. године, чл. 2(1)(б).

60 Конвенција о међународном уговорном праву из 1969. године, чл. 14(1).

61 У том смислу: М. Крећа, 424.

62 Закон о закључивању и извршавању међународних уговора, *Службени гласник РС*, бр. 33/2013, чл. 14 ст. 1.

њу међународних уговора, који у члану 17 предвиђа да међународни уговор ступа на снагу у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права. Из тога треба закључити да, након што међународни уговор постане обавезујући за Републику Србију (што је тренутак који се, како смо показали, цени према правилима међународног права), њени надлежни органи, укључујући и судове, примењују сâм међународни уговор, а не закон о његовој ратификацији. Сходно томе, евентуалне разлике у тексту међународног уговора и његовог превода садржаног у закону о ратификацији су без значаја за примену међународног уговора – надлежни органи ће примењивати уговор у складу са његовим садржајем у смислу који има на неком од званичних језика уговора. Будући да српски језик, како смо видели, није званични језик Конвенције, термилошке непрецизности српског превода Конвенције не би требало да утичу на њену примену.

Могло би се, међутим, поставити питање да ли је СФРЈ другачијим преводом термина „место пословања“ можда изјавила резерву на одредбе Конвенције које садрже ову одредницу. У међународном праву резерве представљају једностране изјаве којима држава изражава вољу да измени или искључи примену делова међународног уговора.⁶³ Резерве су, по правилу, дозвољене, осим уколико их сâм уговор не забрањује или дозвољава могућност стављања само одређених резерви или уколико би резерва била неспојива са предметом и сврхом уговора.⁶⁴ Бечка конвенција спада у групу међународних уговора који дозвољавају могућност изјављивања само одређених резерви.⁶⁵ Те резерве су побројане у члановима 92-96 и међу њима нема одредбе која би дозволила измену термина „место пословања“. Напомињемо такође да се термилошка измена до које је дошло у Закону о ратификацији не би могла сматрати ни променом дејства одредаба Конвенције на основу њеног члана 6,⁶⁶ јер члан 6 овлашћење за искључење примене Конвенције, одступање од њених одредаба и измену њиховог дејства даје *странама у уговору о међународној продаји робе*, а не државама уговорницама.

Према томе, избор другачијег термина у Закону о ратификацији Бечке конвенције се не би могао објаснити ни као међународноправно

63 Jan Klabbbers, *International Law*, Cambridge, 2013, 48.

64 Конвенција о међународном уговорном праву из 1969. године, чл. 19.

65 Члан 98 Конвенције прописује да се не дозвољава изјављивање резерви на Конвенцију осим оних изричито дозвољених њоме.

66 Члан 6 Конвенције гласи: „Стране могу искључити примену ове конвенције или, под резервом одредби члана 12, одступити од било које од њених одредби или изменити њихово дејство“.

дозвољена измена њеног садржаја, што је још аргумент у прилог тези да разлика у преводима нема правни значај и да је за примену Бечке конвенције правно релевантан термин „место пословања“ а не „седиште“.

IV Закључак

Српски (тј. некадашњи југословенски) закон о ратификацији Бечке конвенције преводи термин „место пословања“, који се у Конвенцији користи на неколико места и везује за различита питања, као „седиште“. Према да се оба термина користе за означавање везе између правног лица и неке територије, ова два појма имају различито значење. Разлике у садржају ових термина нарочито су упадљиве у присуству елемента иностраности у послу продаје робе, што је материја коју уређује Конвенција када су испуњени услови за њену примену. Наведене разлике би, у одређеним стицајима околности, могле да доведу до крупних практичних проблема, из чега се може извести закључак да не би било могуће евентуално приближавање ова два концепта до којег би, примера ради, могло да се дође тумачењем појма места пословања према критеријумима које домаћи законодавац користи за дефинисање седишта. Употреба различитог термина у српском преводу Конвенције не би могла да се објасни ни као евентуална резерва, јер Конвенција не дозвољава могућност стављања резерве којом би се термин „место пословања“ изменио. Коначно, анализа односа саме Конвенције и закона о њеној ратификацији, као и принцип једнообразног тумачења Конвенције из члана 7 став 1 указују да употреба другачијег термина у српском преводу текста Конвенције није правно релевантна, јер ће судови и арбитраже увек када су за то испуњени одговарајући услови примењивати Конвенцију а не закон о њеној ратификацији. Према томе, употреба термина „место пословања“ схваћеног на начин на који на то упућују коментатори Конвенције и упоредна судска и арбитражна пракса не би требало да буде довођена у питање.⁶⁷

Ипак, имајући у виду да је сврха укључивања превода текста међународног уговора у закон о његовој ратификацији и његовог објављивања у службеном гласилу између осталог и да органима који ће га примењивати тај уговор учини лакше доступним, могло би се претпоставити да ће судови у Републици Србији пре користити закон о ратификацији него оригинални текст на једном од званичних језика како би се упознали са садржајем Конвенције. Због тога би требало да органи надлежни за преводјење текстова међународних уговора као и они који те преводе контролишу поведу више

67 Овај став експлицитно истичу и: М. Станивуковић (2000), 936; Р. Вукадиновић, 430-434; Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Арбитража и АДР*, Београд, 2009, 148-149; С. Фишер Шобот, 43-45.

пажње о исправности превода, јер би недоследности попут ове која постоји у Бечкој конвенцији могле да доведу до погрешне примене међународног уговора који је неодговарајуће преведен, што би вређало не само права страна које трпе због такве погрешне примене права, већ би, уколико добије шире размере, компромитовало сврху хармонизације и унификације права.

Marko JOVANOVIĆ, PhD, LL.M.

Assistant Professor at the Faculty of Law University of Belgrade

PLACE OF BUSINESS OR SEAT? SOME REMARKS ON LEGAL RELEVANCE OF MISTRANSLATION OF THE UN CONVENTION ON CONTRACTS FOR THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS

Summary

It has been often pointed out in Serbian scholarly writings that the term „place of business“ used in the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) was inadequately translated in the Serbian (Yugoslav) law on ratification of the Convention. This paper focuses on legal relevance of such mistranslation. To that effect, the author first explains the notions of seat and place of business and then moves on to consider the possibilities of overcoming the textual differences through interpreting the notion of place of business in light of the criteria used for determining the seat of a company. Since the analysis shows that such attempt would be futile, the author then studies the relation between the CISG and the law on its ratification in order to establish which term, seat or place of business, should be given precedence in application. This leads to the conclusion that, irrespective of the term used in the law on ratification, the notion of place of business should be read as such and interpreted autonomously from any national concepts. Such approach would be in line with the international character of the CISG. The guidelines for interpretation should be sought in international practice, which would, in turn, further promote the uniform application of the CISG.

Key words: *international sale of Goods, CISG, seat, place of business, ratification of international treaties.*